

Реалізація психологічного змісту тренінгової програми забезпечується в процесі самопізнання, саморозкриття, самовираження.

Висновки... Таким чином можна зробити наступні висновки. Вчитель, який має високий адаптаційний потенціал, психологічну стійкість та регуляцію своєї поведінки, менш підлягає негативному впливу професійних стресів та вигоранню, ніж вчителя з низькими адаптаційними здібностями. Ця закономірність просліджується незалежно від віку і стажу роботи. Високий рівень вигорання дезорганізує діяльність людини і зменшує її здатність до саморегуляції поведінки, що веде к емоційному та фізичному спустошенню. Оскільки з віком біологічні адаптаційні можливості людини зменшуються, для профілактики вигорання необхідно створювати такі організаційні умови в школі, щоб вони сприяли збереженню та розвитку особистих адаптаційних здібностей вчителів.

Література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В.В.Бойко. – М. : Филин, 1996. – 196 с.
2. Дьяченко М.И. О подходах к изучению эмоциональной устойчивости / Дьяченко М.И., Пономаренко В.А. // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 106-112.
3. Изард К. Психология эмоций / К. Изард. – СПб. : Питер, 2003. – 464 с.
4. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса / Л.А. Китаев-Смык. – М. : Наука, 1983. – 368 с.
5. Кузнецов М.А. Емоційне вигорання вчителів : основні закономірності динаміки / М.А.Кузнецов, О.В. Грицук. – Харків : ХНПУ, 2011. – 206 с.
6. Митина Л.М. Психологические особенности внутриличностных противоречий учителя / Л.М.Митина, О.В. Кузьменкова // Вопросы психологии. – 1998. – №3. – С. 3-16.
7. Орел В.Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования / В.Е. Орел // Психол. журн. – 2001. – Т.22. – №1. – С. 90-101.
8. Прохоров А.О. Саморегуляция психических состояний в учебной и педагогической деятельности / А.О. Прохоров // Вопросы психологии. – 1991. – № 5. – С. 156-161.
9. Реан А.А. Факторы стрессоустойчивости учителей / А.А.Реан, А.А.Баранов // Вопросы психологии. – 1997. – №1. – С.45-54.
10. Ронгинская Т.И. Синдром выгорания в социальных профессиях / Т.И. Ронгинская // Психол. журн. 2002. – Т.23. – №3. – С. 85-95.
11. Форманюк Т.В. Синдром «эмоционального» сгорания как показатель профессиональной дезадаптации учителя / Т.В. Форманюк // Вопросы психологии. – 1994. – №6. – С. 57-63.

Анотація

Стаття присвячена розгляданню проблеми збереження і зміцнення психічного здоров'я, а також запобігання емоційному вигоранню у вчителів.

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению проблемы сохранения и укрепления психического здоровья, а также профилактики эмоционального выгорания у учителей.

Summary

The article is devoted to consideration of problem of psychological health saving and strengthening, warning of the emotional burning out of teachers.

Ключові слова: психічне здоров'я, емоційне вигорання, професійна діяльність.

Ключевые слова: психическое здоровье, эмоциональное выгорание, профессиональная деятельность.

Key words: psychical health, emotional burning out, professional activity.

Подано до редакції 15.03.2012.

УДК 371.113.4

©2012

Прокоф'єва М.Ю.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ АДАПТИВНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одна зі складних проблем на сучасному етапі розвитку освіти – створення умов для повноцінної реалізації особистості учня. В якості одного зі шляхів її вирішення розглядається створення адаптивного освітнього процесу, який будується з урахуванням можливостей учнів, орієнтується на задоволення їх різноманітних потреб та інтересів, забезпечує умови для їх життєвого самовизначення та самореалізації, створює сприятливий психологічний клімат для педагогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища. Однак реалізація цілей школи адаптивного виду неможлива без педагогічної технології, що забезпечує справжню індивідуалізацію освітнього процесу, що дозволяє професійну позицію вчителя на уроці змінити кардинальним чином. З транслятора знань і умінь він перетворюється на організатора спільної діяльності учнів з пошуку і виявлення способів дій, а також підстав цих способів. Тим часом сама категорія та механізм формування готовності вчителя до педагогічної діяльності в адаптивній школі поки не знайшли в науці систематичного висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У педагогіці і психології відомо і розроблено безліч підходів і різноманітних педагогічних технологій, які, за задумом їх авторів, спрямовані на адаптивну модель навчання. Проблему адаптивності на практиці за різними підставами

часто вирішують за допомогою індивідуалізації і диференціації навчання. Наприклад, широко відомі такі педагогічні технології як “Адаптивна система навчання в школі”(А. Граніцька), “Особистісно-орієнтоване навчання» (І. Якиманська та ін.). Поява ідеї “адаптивної школи” (Т. Давиденко, Н. Рогачова, П. Третьяков, Т. Шамова, Є. Ямбург) та її практичне втілення (Н. Заруба, М. Капустін) зіграло істотну роль в просуванні по шляху гуманізації освіти, особистісно орієнтованого виховання і навчання. Проблему функціонування і розвитку шкіл адаптивного виду розглядали вчені М. Варганян, Є. Власова, Е. Казин, А. Кандаурова, Н. Касаткіна, В. Лазарев, В. Лозінг, М. Поташник, Е. Черданцева та ін..

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити структуру готовності та умови підготовки вчителя для роботи в школі адаптивного виду.

Виклад основного матеріалу дослідження... Термін “адаптивне навчання” був уведений англійським дослідником Г.Паском [4]. У 60-х роках ХХ ст. він визначив його як навчання, хід якого оперативно, безперервно “підлаштовується” до індивідуальних особливостей процесу засвоєння. Виникнення адаптивного навчання обумовлено необхідністю впорядкування змісту освіти, глибокої індивідуалізації навчання з найбільш повним урахуванням психологічних механізмів навчання, підвищення загальної ефективності навчання з опорою на закономірності управління і використання навчальних програм.

Варіанти створення системи адаптивного навчання були запропоновані в концепціях мінімальної адаптивності Б. Скіннера, часткової адаптивності Н. Краудер і максимальної адаптивності Г. Паска. Дані концепції об’єднують такі вимоги, що пред’являються до навчального процесу: оперативна адаптація до індивідуальних особливостей учнів; безперервна й цілеспрямована система управління афективно-мотиваційною сферою кожного учня, стабілізуюча його стан психологічного комфорту; підтримка з кожним учнем безперервного діалогу, стимулювання його активності; автоматизація навчання. Однак, незважаючи на ефективність застосування зазначених концепцій, адаптивне навчання не отримало загального поширення в області освіти, особливо у вищій школі. Принципові труднощі, що виникли при конкретизації і практичному застосуванні ідеї адаптивного навчання, почали стимулювати підміну більшості пов’язаних з нею понять. Зокрема, не враховувався основний принцип адаптивного навчання – оперативна адаптація до індивідуальних особливостей кожного учня, управління його мотивами, емоціями та іншими особистісними факторами, що впливають на продуктивність навчальної діяльності.

Подальші дослідження в цій галузі здійснювалися А. Граніцькою, Т. Мучаїдзе, І. Торбан, О. Тменовим, Р. Хашімовою, Р. Шукіною, Є. Ямбург та ін. Зокрема, у роботі А. Граніцької [2] була розроблена функціональна модель адаптивної системи навчання, яка ґрунтується на використанні мережевого плану і графіка самообліку діяльності учнів. Особливу увагу автор приділяє адаптації до індивідуальних особливостей учнів за рахунок безперервного управління їх самостійною роботою. Застосування мережевого планування в системі вищої освіти описується і в дисертаційній роботі Т. Мучаїдзе, де пропонується включити в мережевий план не тільки індивідуальну роботу викладача з учнями, а й їх самостійну роботу.

Освіта в умовах адаптивної системи навчання – це не тільки повідомлення готової інформації, а й формування системи розумових дій, за допомогою яких учень оволодіває знаннями, уміннями та навичками. Основна стратегічна задача викладача в умовах адаптивної системи освіти полягає в тому, щоб уключити учня в самостійну пізнавальну діяльність, перевести його в позицію суб’єкта цієї діяльності.

Адаптивна школа – інноваційна школа, де представлений змішаний контингент учнів, включених в різноманітний спектр класів: від компенсуючого навчання до ліцейських і гімназійних. Уперше в педагогічній літературі поняття адаптивної школи сформульовано в роботах Є. Ямбурга, який головною істотною ознакою вважає здоров’язбереження і розглядає адаптивну школу як школу, здатну оберігати фізичне, психічне і моральне здоров’я дітей [5].

М. Капустін називає адаптивною освітню систему, “здатну кожному учневі допомогти досягти оптимального рівня інтелектуального розвитку відповідно до його природних задатків і здібностей... Школа, в якій реалізується адаптивна освітня система, називається адаптивною школою” [3, с. 3].

Адаптивна школа виконує такі функції: корекційну, реабілітаційну, стимулювання та попередження труднощів школярів. Це школа різнорівнева і багатопрофільна, що представляє один з найбільш складних типів навчального закладу з величезним комплексом педагогічних завдань. Така школа дозволяє навчати всіх дітей без винятку, незалежно від здібностей, нахилів, індивідуальних відмінностей. Вона адаптується до кожного школяра, ураховуючи характер протікання розумових процесів, рівень знань і умінь, працездатність, рівень пізнавальної і практичної самостійності та активності, темп просування від незнання до знання, ставлення до навчання, стан здоров’я школяра, особливості сімейного виховання дитини і умови її соціалізації.

Це школа фізичного та психічного здоров’я. Адаптуючись до дитини, вона тим самим допомагає учневі адаптуватися до школи та соціуму. Така школа дозволяє комплексно індивідуалізувати навчально-виховний процес, при цьому індивідуалізація проводиться не шляхом інтенсифікації педагогічної праці або зменшення кількості учнів у класі, а забезпечується чітко побудованою системою. Методично принцип адаптивності навчання

реалізується шляхом розробки системи диференційованих завдань, що ускладнюються, з правом вибору учнем необхідних стратегій для їх вивчення. Складна структура адаптивної школи вимагає рефлексивного управління.

До основних завдань адаптивної школи належать такі:

- створити гнучку модель освітньо-виховного процесу;
- використовувати різноманітні форми диференціації та варіативності освіти;
- організувати службу психолого-педагогічного супроводу розвитку школярів;
- сформувати творчу, психологічно комфортну атмосферу;
- розробити і використовувати в якості показників ефективності освітньо-виховного процесу фізичне, психічне і моральне здоров'я всіх учасників освітньо-виховного процесу;
- забезпечити відкритість адаптивної школи як системи, що сама розвивається; установити взаємозв'язок із зовнішнім соціумом і використовувати його можливості в своїх цілях і ін.

Особливості школи адаптивного виду:

- необхідність забезпечення комфортних умов для всіх учнів;
- організація особливого режиму діяльності школи, максимально сприяючого досягненню цілей адаптивної школи і дозволяючого формувати взаємодію вчителя і учня протягом повного дня;
- забезпечення цілісності та системності виховно-освітнього процесу по відношенню до школяра;
- забезпечення комплексного підходу до вирішення проблем школяра, що враховує різноманіття обставин, які впливають на його розвиток;
- розробка індивідуальних освітніх маршрутів для кожного школяра;
- гнучке інтегративне з'єднання навчання та учення в єдиний процес;
- адаптація освітнього процесу до учня і його індивідуальних особливостей;
- створення умов для вибору кожним школярем власного життєвого шляху;
- перенесення акцентів з навчання на виховання, визнання за вихованням провідної ролі у формуванні особистості.

Адаптивна школа представляє нові вимоги до вчителя. Завдання школи адаптивного виду не можуть бути вирішені, якщо в школі не буде вчителів потрібного рівня підготовки, учителів, що володіють індивідуальним стилем роботи, що сприяє вирішенню основних педагогічних завдань школи. Педагогічна діяльність учителя адаптивної школи має відмінні характеристики. У ній більш чітко проглядається орієнтація на надання допомоги та педагогічної підтримки школяреві. У діяльності яскраво проглядається гуманістична центрація на інтересах учня.

Зміст професійної підготовки вчителя адаптивної школи будується на ідеях інтеграції та включає поряд із загальноприйнятими наступні блоки знань: педагогічна антропологія, педіатрія, психотерапія, корекційна і соціальна педагогіка, дидактика адаптивної школи, управління адаптивною школою як педагогічною системою, психозберігаючі технології навчання, реконструювання традиційного освітнього середовища і становлення адаптивної освітньої системи.

Професійна готовність учителя до педагогічної діяльності в адаптивній школі визначається як багатовимірна характеристика особистості, що представляє цілісне утворення і відповідає вимогам до змісту та умов діяльності даної моделі шкіл. Структурно вона представляє сукупність трьох компонентів: мотиваційно-особистісного, змістовного, діяльнісного, кожен з яких має свої необхідні і достатні показники.

Мотиваційно-особистісний компонент представлений наступними показниками: громадянська самосвідомість, гуманістична спрямованість, широта кругозору та інтересів, активно-діяльнісне ставлення до дитини, мотиви альтруїстичної діяльності серед дітей, подвижництво у педагогічній діяльності, креативність, прагнення до інноваційної діяльності, мотив перетворення соціальної та педагогічної дійсності, перцептивні здібності, комунікативні та організаторські якості.

Змістовний компонент передбачає систему знань, що включають знання методологічних основ і категорій педагогіки, сутності різних педагогічних систем, сутності адаптивної школи як освітньої системи, дидактики адаптивної школи, про психозберігаючі технології навчання, педагогічної антропології, корекційної та соціальної педагогіки, про управління адаптивними освітніми системами і проадаптивні механізми уроків.

Діяльнісний компонент передбачає вміння спостерігати і аналізувати соціальну ситуацію для вирішення педагогічних завдань, ставити і змінювати цілі адаптивного освітнього процесу, проектувати, планувати і організувати адаптивну педагогічну середу, відбирати форми, методи і прийоми педагогічної взаємодії, що ведуть до самоактуалізації особистості учня, планувати допомогу окремому учневі у формуванні індивідуального стилю діяльності, вибудовувати ситуацію успіху для дитини, бачити і враховувати індивідуальні переваги дитини, пропонувати однаковий зміст навчального заняття різними знаковими системами, порушувати активність дитини, задіюючи його внутрішні природні механізми: інтереси, схильності, задатки, здібності, вміння оперативно надавати психотерапевтичну допомогу дитині у знятті його несприятливого стану; працювати в інноваційному режимі, мати високий рівень саморегуляції та стресостійкості.

Для формування нової соціальної ролі учня у виховно-освітньому процесі школі адаптивного виду від учителя потрібні знання:

- індивідуальних і типологічних особливостей учнів;
- технологічної карти по роботі з різними групами та окремими учнями;
- організації навчального процесу, що надає учневі можливість вибирати його зміст, вид, форму при виконанні завдань, вирішенні задач;
- здійснення оперативного зворотного зв'язку взаємин з учнями, яка дозволить отримати оптимальний результат;
- мотивації успішності навчання у всіх учнів;
- активного стимулювання учня до освітньої діяльності, можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;
- виявлення та оцінки способів навчальної роботи учнів;
- забезпечення контролю і оцінки не тільки результату, а й процесу навчання учнів.

До професійних умінь вчителя школі адаптивного виду належать:

- володіння технологіями психологічної діагностики та корекції;
- уміння вирішувати конфліктні ситуації, а по можливості запобігати їм;
- використання різних педагогічних технологій при проведенні уроків з урахуванням різноманітного складу класів;
- володіння методами організації диференційованого та індивідуального навчання;
- використання активних форм роботи;
- організація різних видів діяльності на уроці;
- використання прийомів і методів роботи, що підтримують освітній процес;
- аналіз навчального матеріалу з виділенням можливих труднощів, з якими зустрічаються різні групи учнів;
- організація навчання різних груп учнів;
- використання адекватних методів і прийомів роботи з батьками та ін.

Л. Антропова виділяє умови ефективності формування готовності вчителя до педагогічної діяльності в адаптивній школі [1]. До загальних умов дослідницею віднесені:

- уключення до цільового компоненту педагогічної освіти змісту про сутність адаптивної школи, адаптивного педагогічного середовища, адаптивних механізмів уроку і позакласної роботи; насичення освітнього середовища вузу еталонними зразками діяльності педагога в адаптивній школі;
- інтеграція в процесі професійної освіти навчальної та педагогічної діяльності студентів;
- наскрізний супровід аналітичною діяльністю процесів навчання і педагогічних практик за допомогою спостережень, аналізу педагогічних ситуацій, формулювання педагогічних проблем, самоаналізу власної діяльності, що сприяють формуванню професійної свідомості вчителя;
- створення можливостей для рефлексивного аналізу, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації педагога в навчально-професійній діяльності;
- виявлення і підбір адекватного для формування готовності вчителя до педагогічної діяльності в адаптивній школі змісту та технологій навчання, які відповідають різним ступеням навчання;
- спрямованість освітнього процесу на посилення процесів ідентифікації з професійною роллю вчителя адаптивної школи і формування системи, відповідних цій ролі педагогічних цінностей;
- підтримка та забезпечення успішності першого педагогічного досвіду студента.

Поряд із загальними дослідницею виявлені і специфічні умови, необхідні і достатні для формування готовності до роботи в умовах адаптивної школи:

- формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя;
- засвоєння і прийняття загальнолюдських цінностей педагогічної діяльності як фундаменту професійної культури вчителя;
- використання акмеологічних технологій з метою актуалізації потреби в особистісному і професійному самопізнанні, для засвоєння методів самодіагностики та формування потреби у професійному самовдосконаленні;
- створення на основі ідей інтеграції змісту педагогічної освіти, що включає поряд з загальноприйнятими блоками знань: педагогічної антропології, психотерапії, сутності адаптивної школи як педагогічної системи, психозберігаючих технологій навчання, реконструювання традиційного освітнього середовища та становлення адаптивної освітньої системи в школі, забезпечення умов для соціалізації особистості; створення структур (педагогічних студій), що забезпечують додатковий педагогічний освіта в умовах вузу;
- застосування, поряд з традиційними, нових технологій навчання: дидактичних ігор, проектування, моделювання, акмеологічних тренінгів;
- створення умов для дослідницького пошуку і творчості студентів при гармонійному поєднанні навчальної та наукової діяльності;

- вибудовування тимчасової перспективи в професійно-особистісному розвитку через засвоєння змісту педагогічної освіти; послідовне включення студентів у різнохарактерну властиву адаптивній школі діяльність, що ускладнюється; організація педагогічної практики в школах, орієнтованих на адаптивну модель освіти;
- засвоєння студентами структури діяльності педагога адаптивної школи;
- інтеграція професійної та навчальної діяльності в педагогічних тренінгах та професійно-педагогічній практиці.

Висновки... У світлі сказаного стає очевидним, що сучасний учитель повинен володіти професійною готовністю до педагогічної діяльності в адаптивній школі. Готовність учителя до педагогічної діяльності буде тим вище, чим більше він орієнтується на адаптивну модель освіти, яка передбачає облік індивідуальних особливостей дитини, що забезпечує підтримання сприятливого морально-психологічного клімату в класі, що виключає авторитарний тиск, грубість, нетактовність, стереотипи навчання.

Це дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів проблеми підготовки вчителів для роботи в школі адаптивного виду. Завдання подальшого дослідження полягає в тому, щоб, використовуючи визначені в роботі теоретичні положення, спираючись на розроблений понятійний апарат, його основні ідеї та висновки, проаналізувати специфіку підготовки вчителя школи адаптивного виду в системі безперервної освіти вчителя як "освіти через усе життя".

Література

1. Антропова Л. В. Формирование профессиональной готовности учителя к педагогической деятельности в адаптивной школе : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / Л. В. Антропова. – М., 2004. – 489 с.
2. Границкая А. С. Научить думать и действовать : адаптивная система обучения в школе / А. С. Границкая. – М. : Просвещение, 1991. – 175 с.
3. Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивной школы : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Н. П. Капустин. – М. : Издательский центр "Академия", 1999. – 216 с.
4. Паск Г. Обучение как процесс создания системы управления / Г. Паск // Кибернетика и проблемы обучения. – М. : Прогресс, 1970. – С. 25-86.
5. Ямбург Е. А. Управление развитием адаптивной школы / Е. А. Ямбург. – М. : PerSe, 2004. – 366 с.

Анотація

У статті охарактеризовано особливості адаптивної школи як технології індивідуалізації та диференціації навчання, розглянуті компоненти і умови формування готовності майбутнього вчителя до роботи в умовах адаптивної школи.

Аннотация

В статье охарактеризованы особенности адаптивной школы как технологии индивидуализации и дифференциации обучения, рассмотрены компоненты и условия формирования готовности будущего учителя к работе в условиях адаптивной школы.

Summary

The article describes the school as a particularly adaptive technology customization and differentiation of instruction, reviews the components and conditions of availability of future teachers to work in adaptive school.

Ключові слова: адаптивне навчання, адаптивна кола, адаптивна система навчання, готовність учителя до педагогічної діяльності в адаптивній школі.

Ключевые слова: адаптивное обучение, адаптивная школа, адаптивная система обучения, готовность учителя к педагогической деятельности в адаптивной школе.

Key words: adaptive learning, adaptive school, system of adaptive learning, teacher commitment to teaching in the adaptive school.

Подано до редакції 14.03.2012.

УДК 37.013.42 – 053.5

©2012

Романовська Л. І.

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Необхідність і доцільність розробки проблеми осмислення концептуальних положень соціально-педагогічної діяльності дитячих громадських об'єднань зумовлена суперечністю між вимогами сьогодення щодо удосконалення процесу взаємодії всіх суб'єктів соціалізуючого і виховного впливу на підростаюче покоління й нерозробленістю теоретичних і практичних підходів щодо об'єднання зусиль органів влади і управління, закладів освіти, неурядових організацій з метою створення сприятливого середовища для функціонування дитячих громадських організацій і соціалізації дітей і підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У педагогічній науці проблема педагогічної і соціально-педагогічної підтримки активно досліджується з 90-х років